

Citation:

F.B.J. Kuiper, Levensbericht J.J.B. Vendryes, in:
Jaarboek, 1960-1961, Amsterdam, pp. 369-374

HERDENKING

VAN

JOSEPH VENDRYES

(13 januari 1875—30 januari 1960)

Op 30 januari 1960 overleed op 85-jarige leeftijd Joseph Jean Baptiste Marie Vendryes, vanaf 1939 buitenlands lid van onze afdeling ¹⁾. Hiermee werd een leven van wetenschappelijke activiteit afgesloten dat nog in rijke verscheidenheid verschillende filologieën, vergelijkende Indo-Europese taalkunde en algemene taalwetenschap kon omvatten op een wijze die steeds zeldzamer gaat worden. Op een wijze ook, welke degene, die geroepen is in deze vergadering van dit leven in grote trekken een beeld te geven, genoopt heeft de deskundige hulp van een medelid in te roepen. Want hoezeer Vendryes ook op vele andere gebieden thuis moge geweest zijn, het filologisch terrein dat bij uitstek het zijne was, is de Keltologie geweest, en dat in de zeer ruime zin, die taalkunde en literatuur, mythologie en folklore omvat. Daarnaast neemt aanvankelijk de Indo-Europese taalwetenschap, en zeer in het bijzonder de Griekse en Latijnse taalhistorie, een belangrijke plaats in zijn werk in, om tegen het einde van zijn leven vrijwel terug te treden. Tussen deze polen heeft zich zijn wetenschappelijke activiteit voornamelijk bewogen. Het was een vruchtbare activiteit: de lijst van publicaties opgemaakt omstreeks zijn 75ste levensjaar ²⁾ omvat meer dan 250 titels, grotendeels tijdschriftartikels.

---

¹⁾ Voor bio- en bibliografische gegevens ben ik veel dank verschuldigd aan Vendryes' schoonzoon Jean Humbert, professor voor het Grieks aan de Sorbonne, en aan prof. A. Minard, door wiens bemiddeling ik deze ontving. Vgl. verder *Dictionnaire biographique français contemporain*, 2ème éd. (1954-1955), p. 661, en Ernout, *Bull. de l'Association G. Budé*, IV/2 (juin 1960), p. 183-184.

²⁾ In „*Choix d'études linguistiques et celtiques*” (Paris 1952), pp. 335-350.

Het leven van Vendryes — hij zelf schreef zijn naam zonder de *accent grave* waarmee men deze vaak, ook in ons jaarboek, gespeld vindt — heeft zich vrijwel geheel in Parijs afgespeeld. Hij werd er op 13 januari 1875 geboren, studeerde er, en keerde er, na enige jaren functies in „de provincie” vervuld te hebben, reeds spoedig terug om er tot zijn dood te blijven wonen. Zijn studietijd is opmerkelijk om de wijde oriëntatie die hij zocht, en om de uitzonderlijke meesters aan wie hij zijn vorming dankte. In de eerste plaats Meillet, die hem in de Indo-Europese linguïstiek inleidde, van wie hij een der eerste leerlingen was, en aan wiens dominerende persoonlijkheid hij later met veel piëteit een indrukwekkend *In memoriam* gewijd heeft. Verder Sylvain Lévi voor het Sanskrit, Louis Havet voor het Latijn, en voor het Keltisch niet slechts d'Arbois de Jubainville en Loth maar ook, tijdens een studieverblijf in Duitsland, Rudolf Thurneysen. Als hij 25 jaar oud is, verschijnt zijn eerste artikel over het Keltisch, en wanneer hij twee jaar later, in 1902, promoveert op een dissertatie over de gevolgen van de begin-accentuatie in het Latijn³⁾, heeft hij in het begin van dat jaar reeds zijn verdiensten erkend gezien door een benoeming tot *chargé de cours* te Clermont Ferrand. Na korte tijd het professoraat in Griekse taal en literatuur aldaar (1905), en in Griekse literatuur en instellingen te Caen (1906) bekleed te hebben, wordt hij in 1907, 32 jaar oud, als *chargé de cours* voor de vergelijkende Indo-Europese taalkunde aan de Sorbonne verbonden. Na zijn demobilisatie in 1919 volgt een aanstelling voor linguistique générale aan de Ecole Normale Supérieures, in 1923 zijn benoeming tot professeur de linguistique, twee jaar later die tot directeur d'études de langues et littérature celtique aan de Ecole pratique des Hautes Etudes. In dat jaar begint ook de lange reeks van eervolle onderscheidingen in binnen- en buitenland, die o.a. in zijn lidmaatschap van zes buitenlandse academies en zijn zes buitenlandse eredoctoraten tot uiting komt — een reeks, die zich tot in zijn laatste levensjaren voortzet.

---

³⁾ „Recherches sur l'histoire et les effets de l'intensité initiale en latin” (Paris 1902), XVI + 348 pp.

Zou dit zeer sumiere overzicht de indruk wekken, alsof zich in de jeugdige professor in de Griekse literatuur een geleidelijke evolutie naar de linguïstiek voltrokken heeft, dan zou dit toch maar ten dele met de realiteit stroken. Zeker, Vendryes was in de eerste plaats linguïst, en het kleine boekje dat hij, nog tijdens de beginjaren te Clermont Ferrand, aan het Grieks gewijd heeft, handelde over het Griekse accentsysteem. Maar hij beoefende de linguïstiek op geheel eigen wijze. In een tijd waarin in Duitsland de streng formele taalvergelijking der *Junggrammatiker* hoogtij vierde, heeft hij van de aanvang af een eigen weg ingeslagen. Ernout getuigde dit jaar van hem, dat hij zijn gehele leven de Griekse en Latijnse literatuur, en de oudere Franse van de 18de eeuw, is blijven lezen⁴⁾. Deze vertrouwdheid met de teksten heeft hem in staat gesteld dingen te zien die vóór hem onopgemerkt waren gebleven. Tot zijn meest waardevolle bijdragen tot onze kennis van het Indo-Europees moet zonder twijfel gerekend worden de reeks van studies over de speciale „aspect”-onderscheidingen die aan verschillende typen van praesensformatie (zoals die van Grieks *γράφω* en *λαμβάνω*) eigen waren. Deze studies uit de jaren tussen 1910 en 1923, die een zorgvuldig aftasten van betekenisnuances in de concrete context vereisten, zijn typerend voor Vendryes' eigen stijl. Zij hebben ook jongere Franse geleerden tot soortgelijk onderzoek geïnspireerd.

Dat daarnaast zijn geest, die tot de subtiele detail-analyse neigde, in het bijzonder door problemen van de etymologie geboeid werd, is niet verwonderlijk. Op dit gebied liggen inderdaad een groot aantal van zijn kleinere artikels, die steeds van een even brede als diepe taalkennis en van een fijn observatievermogen getuigen. Stond het Keltisch bij hem ook al vanzelfsprekend in het middelpunt, daarnaast heeft hij met een zekere voorkeur ook problemen uit de twee grensgebieden van het Italisch en Oud-Germaans behandeld. Want Vendryes had een, voor een Fransman zeldzame, vertrouwdheid ook met de oude; zowel als moderne

---

⁴⁾ Zie noot 1.

Germaanse talen en het is bij hem niets ongewoons, wanneer we een Latijnse uitdrukking met een citaat uit de Béowulf geïllustreerd vinden.

Woordverklaring blijft echter van nature meestentijds — en Vendryes was de eerste dit te erkennen ⁵⁾ — tot het incidentele, geïsoleerde taalfact beperkt, en wanneer zij tot conclusies van grotere draagwijdte leidt, dan zijn deze vaak meer van cultuurhistorisch dan van taalkundig belang. Twee vruchtbare algemene conclusies die in dit werk naar voren treden waren: de woordvervorming door taboe, waarop hij bij herhaling de aandacht gevestigd heeft ⁶⁾, en de opvallende overeenkomsten tussen de godsdienstige terminologie van het Indo-Iraans en het Italo-Keltisch — overeenkomsten die hij terecht aan het conservatieve karakter *in religiosis* van de betrokken volkeren toeschreef ⁷⁾.

In deze aandacht voor woord en woordbetekenis tekent zich het beeld af van een taalkundige van geheel andere signatuur, dan bijv. zijn leermeester Meillet was. Er ligt tevens in besloten, dat de streng formele aspecten van het vak Vendryes minder aantrokken hebben. Het zal geen toeval zijn, dat studies over klankverschijnselen of strict morfologische vraagstukken slechts sporadisch in dit oeuvre optreden. Evenmin kan het toevallig zijn, dat het enige omvangrijke werk uit zijn latere jaren dat wél aan deze problemen gewijd is in samenwerking met Meillet tot stand kwam, nl. het in 1924 verschenen „Traité de grammaire comparée des langues classiques”. Wat de vergelijkende taalkunde aan Vendryes dankt, is vooral de subtiële belichting van het detail, meer dan een omvattende algemene theorie, geweest.

Dit is daarom opvallend, omdat zijn gehele werk getuigt van een beschouwelijke geest. Algemeen-taalkundige vraagstukken

---

⁵⁾ Zie „Le langage”, p. 228.

⁶⁾ Vgl. MSL. 18, p. 305, „Mélanges Charles Andler” pp. 383-388 („Choix d'études”, p. 201-205).

⁷⁾ MSL. XX, pp. 265-285. De onjuiste historische interpretatie die anderen van deze resultaten hebben willen geven valt, ondanks een zekere onduidelijkheid van formulering op p. 283, niet Vendryes ten laste. Zie p. 285.

hadden al vroeg zijn aandacht. Als 27-jarige publiceert hij in de „Mélanges linguistiques” die aan Meillet door zijn leerlingen werden aangeboden, een opmerkelijke studie over het probleem der klankwetten, en toen hem omstreeks zijn 75ste jaar de mogelijkheid geboren werd een dertig representatieve artikels gebundeld te laten verschijnen, onderscheidde hij in zijn werk drie gebieden: algemene taalkunde, vergelijkende taalkunde en Keltische Oudheden. In breder kring is Vendryes' naam vooral bekend geworden door een algemeen-taalkundig werk, dat men echter niet als zijn meest karakteristieke uiting zou willen beschouwen. Dit boek, een van de weinige omvangrijke publikaties van zijn hand, verscheen in 1921 onder de titel „Le langage, Introduction linguistique à l'histoire” in de bekende serie „L'évolution de l'humanité”. Ondanks de ondertitel beschreef het het fenomeen „taal”, aan de hand van materiaal uit de gehele wereld, eerder vanuit een algemeen, dan van een uitsluitend historisch gezichtspunt. De vele herdrukken bewijzen, in welk een behoefte het boek voorzien heeft. Vendryes had het, op instigatie van Meillet, op betrekkelijk jonge leeftijd geschreven en voltooid het in juli 1914, kort voordat hij onder de wapenen geroepen werd. Het was de vrucht van persoonlijke overdenking en stelde ook theoretische problemen aan de orde waarvoor nog geen voorgangers de weg geëffend hadden. Dat de schrijver niet altijd de klippen van de oude *grammaire raisonnée* heeft weten te omzeilen, was daarom bijna overmijdelijk. Toen het boek zeven jaar later eindelijk verscheen, had Vendryes door de Saussure inmiddels reeds scherper leren zien ⁸⁾.

Ten slotte dan het gebied, waaraan hij bij uitstek zijn internationale faam dankte: de Keltologie. Dat ik met enige woorden hierover kan besluiten, dank ik aan de inlichtingen van ons medelid Maartje Draak. Tot op hoge leeftijd is Vendryes op dit terrein werkzaam gebleven, hoofdzakelijk weer zich uitend in detail-studies, altijd bezonnen en gezaghebbend, met Franse helderheid een overwogen, niet-emotionele positie innemend tussen de vakgenoten van

---

⁸⁾ Journ. de psychol. 1921 („Choix d'études”, p. 21).

andere nationaliteiten. Van zijn in 1908 verschenen „Grammaire du vieil irlandais”, tegenwoordig vrijwel onvindbaar, wordt de bondige helderheid geroemd, maar ondanks het feit, dat het als enig werk ook de syntaxis behandelt, is het door het even later verschenen *Handbuch* van Thurneysen spoedig in een onverdiende vergetelheid geraakt. Een onafzienbare verscheidenheid van onderwerpen heeft Vendryes in de loop der jaren behandeld, zij het bij voorkeur vanuit een taalkundig uitgangspunt. Maar ook overigens dankt de Keltologie hem veel: dat zij, toen de „Revue Celtique” ophield te bestaan, in de „Etudes Celtiques” een nieuw orgaan kreeg, wordt aan Vendryes’ persoonlijk optreden toegeschreven. Ik moge tot slot mijn bron citeren: „Vendryes was een waarlijk groot Keltoloog, de laatste van de grote voorgangers”.

F. B. J. KUIPER